

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

30 APRIL
1937

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

12^e JAARGANG
N° 4

UITGAVE DER VEREENIGING. SECRETARIAAT: VAN SPEJKSTRAAT 20

ZONNENBURG.

Nu in het Centraal Museum eenige prenten en teekeningen ter bezichtiging gelegd zijn, volgt hier een overzicht van de geschiedenis van dit bolwerk, evenals dat gegeven is van de Morgenster en Sterkenburg in het Maandblad van 1930 (bl. 33—36) en van Manenburg in dat van 1934 (bl. 90—91).

Op 18 Maart 1551 toog Mr. Willem van Noort, „deser stadt metselriemeyster”, naar „mijn gen. heere van Bueren, stadthouder etc.”, om hem „deser stadt cleynne chaerte mitte patroenen, waer nae men maicken zoude die bollwercken gelegen d'een omtrent die Weertpoort ende d'ander after Sunte Servaes” te toonen, „waervan hij van mijnen gen. heere die stadthouder voorss. wederomme gebrocht heeft scriftellicke belieftenisse ende advyse”. Den 26^{en} Maart kwam hij van de reis terug.

Waarschijnlijk had men toen reeds van „heer Gerryt Ram, canonick then Dom” 108 roeden land en van Jan Boll 110 roeden gekocht, die „deser stadt nootlick behoeven most, omme eensdeels uyt te doen greven ende eensdeels te behouden totte grafte ende tsingel vant nye bolwerck”. Ook moest worden afgebroken „die huysinge ende schuer mit drie bergen, toebehoerende Jan Jacobss. wede., die daer stonde aent singel after tnye bolwerck gelegen after Sunte Servaes, daer nu die grafte vant voirss. bollwerck gegreven ende die singel mede geleyt is”, en „afterwerts” weder opgebouwd.

In de weken van 27 April tot 9 Mei werd op „twee vloten ende in scouwen” gewerkt aan het verdiepen van den „borch-wall”, om de voor den bouw benoodigde materialen te kunnen aanvoeren. Een „grote cuyll”, om daarin de kalk te beslaan was reeds eerder „int zingel” gegraven. Op 22 Juni begon men „te dammen, te graven, te osen, funderen ende metselen”. Gestadig werd van toen af voortgewerkt „tot erectie, totter structuer ende int maecken vande nyeuwe bollwercke ofte fortalicie” tot 7 November 1551 toe. Het gereedgekomen metselwerk werd daarna met zand afgedekt en de wal, die voor den bouw van den ingang weggegraven was, weder gedicht.

Op 7 Maart 1552 hervatte men het werk. De wal werd weder „opgegraven ende die pijlres bloetgemaickt, omme die bogen daer op geslagen te worden”. Het vorige jaar had men om spoedig aan de groote hoeveelheden benoodigde steenen te komen, van begin Februari tot Pinksteren toe „van deser stadts mueren ende toirnen, gelegen after Sunte Servaes voirts streckende tot after Lepelenborch, boven offgelicht, gebroicken ende scoengemaict, omme gebesicht te werden int funderen van 't nyeuw bolwerck” 206.000 baksteen. Dit jaar, 1552, brak men van 6 Maart tot Paschen van den muur, „streckende van Sunte Servaesheck tot after Sunte Agnietenconvent ende die toirn aldaer ende vande pijlres vande selve muer”, daarna „vanden toirn after Sunte Quintijnsgasthuys” en eindelijk nog „vande pijlres vande muer after Sunte Marie” totaal 56.500 steenen af. Natuurlijk werden ook nieuwe steenen geleverd. In totaal werden ongeveer 2.500.000 steenen verwerkt, behalve nog de „hardesteen” voor de „hoickpunten, halff punten, bilioenen, kantelen, scoeten, hoecksteen, dulpers, decksels, harcksteen, waterlijsten, oversteeken, guetstenen, raemten, dacklijsten, baesgens ende andere hardesteenwerck”, dat door Willem van Noort bewerkt en geleverd werd. Hij leverde ook „die hardesteen mitten arbeyt vandien, die gegaen zijn totte sonne ende die letterstucken daeronder.” Het werk was in Mei reeds zoover gevorderd, dat „Goesen Janss., scilder” het „waickhuysgen”, dat boven op den hoek van het bolwerk geplaatst was, „mit verscheyden verwen” kon „stofferen” en de weerhaan vergulden. Ook „die grote sonne” had hij „gemaict ende die vergult ende after off geleyt mit blauw ende den datum, daer onder gestelt, gestoffeert ende uuytgevult”. Verder had hij „aen Sonnenborch bynnen inde stadt oick een sonne, die gemaict was voirde poirte, insgelijcx gevult ende gestoffeert mitte datum”.

Maar het werk was nog lang niet gereed. Zonder onderbreking werd „tot volcominge vande nyewe fortresse” nog doorgewerkt tot 8 October 1552. Daarna kon het werkmateriaal verwijderd worden. Van 15 tot 19 November werd de gracht op behoorlijke diepte gebracht. Toen kon men met gerustheid den komst verbeiden van „mijn gen. here die stadthouder, [die] tselfde werck quam besien”. In het geheel had men er gedurende 50 weken aan gewerkt.

Blijkens het bevel van den raad der stad van 13 December 1587, waarbij den „inwoenders ende besitters van de dry bolwercken, alse Sonnenburch, Manenburch ende Stoutenborch”, werd gelast „datelijck alle onreynicheyd ende andersins onder uutte selve te doen voeren ende die te reynigen ende ledighen”, was het bolwerk in huur of in gebruik gegeven, en verkeerde het inwendig in een eenigszins onoogelijken staat. Tevens werd den

genoemde bewoners verboden „aldaer van nu voortsaeen meer te tappen ofte ymants te drincken ofte speelen te setten", op verbeurte van het „bier daertoe in geleyt" en ontruiming van de woning.

Een halve eeuw later kreeg het bolwerk een andere bestemming: 11 Maart 1639 besloot de Vroedschap, „dat men het bolwerck Sonnenburch sal doen approprieren ende beplanten met cruyden, nodich tottet oefenen van de studenten inde medicine", hetgeen strekken moest „tot onderhoudinge ende bevorderinge vande faculteyt der medicijnen" van de hoogeschool. Het diende tot „hortus academicus", en de gebouwen werden benut tot het geven van „lessen ende demonstratien" door de professoren.

In 1725 werd de hortus verplaatst naar het daarvoor nog gebruikte terrein tusschen Nieuwegracht en Lange Nieuwstraat. Het bolwerk schijnt daarna korten tijd ledig gestaan te hebben, tot de Vroedschap op 1 October 1725 besloot aan Borchard de Vrij, wegens geleden schade aan diens huis op het bolwerk Lepelenburg, en aan Dr. Koenraet van Groenendael „bij provisie en gratis het gebruik van den ouden academietuin op 't bolwerk Zonnenburgh, met de twee huizingen daerop staende", te vergunnen.

Dr. Coenraed van Groenendaell stierf 23 December 1727. Het aan hem afgestane huis op het bolwerk schijnt hij niet bewoond te hebben: hij overleed „op den hoeck vande Domstrans". Het huis werd nog aan de weduwe gelaten. Borchard de Vrij bewoonde zijn huis wel: hij overleed 24 Juli 1729 „op d'wall op Sonnenburgh".

Ruim een jaar later, 9 October 1730, gaf de Vroedschap aan de gecommiteerden tot stads finantie opdracht, om „te examineren off en in wat voegen de twee huizen op stadtsbolwerk met de annexe tuinen genaemt Zonnenburgh... best publicq zouden kunnen worden verkogt". Vier maanden later kregen genoemde gecommiteerden machtiging om het bolwerk met de huizen „bij den opslagh" te verhuren, maar „specialijck op deze conditie, dat tot de nodige en ordinarijs reparatien der voorss. huizingen en bolwerk de materialen door deze stadt zullen worden geleverd, doch de daghueren en arbeidslonen zullen zijn en blijven tot laste van de bewoonders". Maar het bod, dat voor het huren gedaan werd, was naar de meening van gecommiteerden te laag, en dus zou alles onverhuurd gebleven zijn, als zich niet nog een huurder had opgedaan in den persoon van den „stads fabriccq" Pieter van den Tempel, aan wien op 2 Maart 1731 alles „uyt de hand" verhuurd werd voor 6 jaren tegen f 200.— per jaar, welke verhuring 5 Maart door de Vroedschap goedgekeurd werd.

Het viel Van den Tempel moeilijk, om de huursom te voldoen,

hoewel hij het kleinste der beide huizen „t'zijn profijte" onderverhuurde. Zoo vroeg en verkreeg hij 1 October 1736 „gratieuselijk remissie" van het op 1 Mei tevoren verschuldigde jaar huishuur, „zoo wegens het geringe tractement als andere geallegeerde redenen". Een gelijk verzoek, in Juli van het volgende jaar gedaan, werd afgewezen, maar twee maanden later, na herhaling, ingewilligd. Elk jaar werd nu het verzoek herhaald en ingewilligd tot Van den Tempel 17 October 1746 overleed.

Voor den opvolger van Van den Tempel werd 19 December 1746 een instructie vastgesteld, in het 17^e artikel waarvan bepaald werd: „En zal de stadsfabriekmeester genieten een tractement van agt hondert guldens . . . , daar en boven nog het groote huys Zonnenburgh genaamd". Deze bepaling gold ook voor de latere opvolgers in deze betrekking, het laatst voor Johannes van Embden, die echter eerst na den dood van zijn nog in leven zijnden voorganger van deze vrije woning genieten kon. Maar toen aan Van Embden in 1838 op verzoek ontslag gegeven werd, mocht hij ook nog tot zijn overlijden (Mei 1848) van de vrije woning blijven genieten.

Het kleinste der beide huizen werd blijkbaar door de stad zelf verhuurd. Gedurende Van Embden's tijd woonden er eerst C. van Zanten, een verwer van beroep, daarna H. R. van Egmond, die het beroep van kleermaker verwisselde met dat van bloemist.

Na den dood van Van Embden braken belangrijker jaren voor het bolwerk aan. Sinds kort was aan de hoogeschool verbonden C. H. D. Buys Ballot. Deze riep in Juni 1848 de bemiddeling van Curatoren in, om „het lokaal Zonnenburg, vroeger bewoond door den stadsarchitect Van Embden", tegen matigen prijs in huur te verkrijgen, met het doel om er op eigen kosten een meteorologisch observatorium in te richten. Burgemeester en Wethouders antwoordden 1 Augustus aan Curatoren, dat h. i. het huis „met zijne aanhoorigheden een pand uitmaakt van zooveel omvang en gemak en zoo aangenaam gelegen, dat een openbare verhuring gewis aan stads kas een aanzienlijk voordeel zoude opleveren". Maar zij stelden „te veel belang in nuttige, aan de Hoogeschool verbonden inrigtingen" om hun medewerking in dezen niet te verleen, en verklaarden zich bereid te bevorderen, dat het gewenschte perceel voor 6 jaren tegen *f* 300.— per jaar zou verhuurd worden, dat was 4 jaren korter en *f* 50.— hooger dan de hoogleeraar voorgesteld had. Maar hij bewilligde in de voorwaarden en vroeg er nog bij den berm en tuin „lopende onder langs het verhuurde". De huur van het geheel kwam in September of October tot stand voor *f* 330.—.

Op 20 Januari 1852 schreven Curatoren, dat het gebouw, „vroeger genaamd de Smeetoren" in slechten toestand verkeerde en hun daarover meerdere malen klachten bereikt hadden.

Zij hadden daarom uitgezien naar een andere „hooggelegene en genoegzame ruime grondvlakte" tot stichting van een nieuwen sterrewacht. Het bolwerk Zonnenburg achtten zij daartoe geschikt, mits daarover geheel, met inbegrip van het huisje door Van Egmond bewoond, kon worden beschikt. Onder mededeeling, dat prof. Buys Ballot met alle noodige veranderingen genoeg zou nemen, vroegen zij nu om het bolwerk voor het beoogde doel aan de hoogeschool af te staan. Burgemeester en Wethouders deden 26 Februari 1852 daartoe een voorstel aan den raad, die toen een commissie benoemde. Deze adviseerde 25 Maart in gunstigen zin. Op 29 April besloot de raad zonder hoofdelijke stemming tot den afstand van Zonnenburg; de Smeetoren zou weer aan de stad teruggegeven worden. Gedeputeerde Staten keurden 6 Mei 1852, de Koning 2 Maart 1853 het genomen besluit goed. Een paar maanden later had de teekening van het contract plaats, dat aan het bolwerk de bestemming zou geven tot de inrichting, waartoe het thans nog dient. K.

BAKKERS IN NOOD.

(Voortzetting van blz. 27).

Voor de rogge was de berekening als volgt:

een mud rogge (marktprijs)	f	6 — 10 — „
de „impost met de ceel"	„	2 — 11 — „
„maalloon met de verhoging"	„	„ — 8 — „
„opdragen van de markt"	„	„ — 2 — „
„twee ponden stuyfmeel voor den molenaar"	„	„ — 2 — „
„t benodigde van oly, blom en melk bij 't werken"	„	„ — 6 — „
„brand" minstens	„	„ — 14 — „
het arbeidsloon	„	2 — „ — „

Tezamen f 12 — 13 — „

Uit één mud rogge konden 78 brooden van „het bepaald gewigt" gebakken worden. Elk brood moest verkocht worden voor 2 stuivers en 7 penningen. De opbrengst per mud was dan 11 gulden 4 stuivers, of 1 — 9 — „ minder, welk bedrag hier natuurlijk ook ten laste van het arbeidsloon kwam.

De Vroedschap stelde ook dit request in handen van Heeren Gecommitteerden tot de rijding, die „verscheide malen met den anderen gebesoigneerd en met de supplianten gesproken hebbende", daarover in de vergadering van de Vroedschap van 12 September 1782 rapport uitbrachten.

Wat betreft de klachten over den „kwijnenden staat" der

bakkerijen en het gemis van arbeidsloon, Gecommitteerden hadden gaarne gewenscht deze op goede gronden te kunnen „obloqueren“, maar zij moesten na „eene nauwkeurige examinatie van alles“ die „advoueren“ en wel op grond van de duurte der brandstoffen voor de ovens als ook van de gist, die minder deugdelijk was. Daarbij kwamen nog het hoogere knechtsloon en de vermindering van debiet, veroorzaakt door de „grote consumtie“ van aardappelen en boekweitmeel en door de „veelvuldige smokkelarijen van brood, inzonderheid door de militie alhier binnen de stad guarnisoen houdende“.

Het ware dus wel te wenschen dat een afdoend middel „in train“ gebracht kon worden, om aan de bezwaren der bakkers tegemoet te komen. Maar de door de bakkers verzochte middelen durfden zij niet aan te prijzen. De legger der rijding te veranderen zou „tot geen gering bezwaar“ van de min-gegoede ingezetenen strekken, die „eerder eenige verligtinge van lasten“ dan vermeerdering zou wenschen. En ook tegen het doen uitsterven van het aantal broodbakkers tot op 80 maakten zij bezwaren. Immers hadden toenmalige Gecommitteerden, toen in 1760 hetzelfde verzoek gedaan was, dat „op 't favorabelst voorgedragen“ met „oplossinge van de bedenkelijkheeden“ daartegen, maar de Vroedschap had dat „in advys“ gehouden. Daarvan zou, volgens een „conjecture“ van Gecommitteerden, de reden geweest kunnen zijn, dat daardoor de vrijheid der burgers in het kiezen van een beroep te zeer zou zijn belemmerd.

Gecommitteerden meenden nu een anderen weg te kunnen wijzen, waardoor „hetzelvde effect“ zou bereikt worden, en wel deze dat zonder „permissie“ van de Vroedschap in geen huis „op nieuws“ een broodbakkerij mocht worden gevestigd, m.a.w. dat geen enkel huis bestemd en ingericht mocht worden voor broodbakkerij. Want zoo'n „permissie“ moest dan niet verleend worden, dan voor „zulke huizen, waarin zederd het begin van den jare 1771 de broodbakkerije dadelijk is geexerceerd geweest“. Ook moesten daarbuiten vallen huizen, waarin sedert genoemd jaar wel de broodbakkerij werd uitgeoefend, maar waaruit de bakoven was weggebroken. Zodoende was de vrijheid der burgers in het kiezen van een beroep niet beknot en kon toch „de vermenigvuldiging der bakkeren op een betamelijke wijze gerestringeerd“ worden. En omdat niemand dan uit het doen der proef het recht zou kunnen nemen, om zonder toestemming zich als bakker te vestigen, kon het door de Vroedschap voor twee weken uitgevaardigde verbod tot afnemen van de meesterproef worden ingetrokken.

Bij de gehouden samensprekingen met de dekenen en overlieden waren door Gecommitteerden nog „verscheide zaaken ontdekt, welke tot voorkominge van veele mesures ten nutte der bakkerije

dienden te worden tegengegaan" en die „de attentie van de Vroedschap in alle opzichten meriteren".

Daarom sloegen Gecommitteerden nog een aantal andere maatregelen voor, en wel zes in getal.

Zij gaven eerst in overweging te bepalen, dat een mud beste Zeeuwsche tarwe hoogstens met een schepel „derde bloem" van meel gemengd mocht worden, en dat grauwere tarwe behalve met een schepel van genoemde bloem alleen met zóóveel „beste" bloem gemengd mocht worden, dat het brood dezelfde kleur zou krijgen als brood, gebakken van beste witte Zeeuwsche tarwe — ander mengsel zou niet gebezigd worden, — op overtreding moesten boeten gesteld worden van 12, 25 of 50 gulden resp. voor de 1^e, 2^e of 3^e maal en „suspencie van de neringe voor den tijd van zes weken". Deze bepalingen zouden moeten dienen „opdat de een den anderen in zijne neringe niet moge onderkruypen of benadeelen".

Verder zou het „roodeweitsbrood" gebakken moeten worden zonder bijmenging van iets anders.

Dan zou een mud roggemeel gemengd mogen worden met een schepel „grindt", echter geen enkele andere „specie".

Ten vierde zou „bij renovatie" verboden kunnen worden het „geeven van Corskoeken, Nieuwjaren, kerkmissen, meel of andere zaaken, ook het toegeven van een koekje op een brood", — hierop zou een boete van 50 gulden gesteld moeten worden.

Vervolgens stelden Gecommitteerden voor het aantal keurmeesters te brengen van twee op vier, ieder tegen een jaarlijksche vergoeding van 3 gulden.

En ten zesde moesten de „leges", die bij het doen der proef verschuldigd waren, verhoogd worden. Want, vergeleken bij „die in andere Hollandsche steeden" waren die hier „al te gering", n.l. *f* 14 — „ — „ . Er werd bovendien geen onderscheid gemaakt tusschen „een inboorling dezer stad en provincie" en iemand die elders geboren was. Gecommitteerden stelden een 5-voudig tarief voor, en wel

1^e „voor een bakkerszoon",

2^e „voor een inboorling dezer stad, geen bakkerszoon zijnde",

3^e „voor een inboorling dezer provincie, doch buiten de stad en vrijheid gebooren",

4^e voor iemand „buiten deze provincie doch binnen de zes andere provincien of onder het ressort van de Generaliteit gebooren" en

5^e voor iemand „buiten het territoir der Republiek gebooren".

De bedragen, die door deze 5 categorieën zouden moeten betaald worden, waren resp.: *f* 20 — „ — „, *f* 30 — „ — „, *f* 40 — „ — „, *f* 50 — „ — „, en *f* 60 — „ — „; een niet geringe

verhooging dus, waarbij echter de „bakkerszootjes" wel erg werden ontzien!

Gecommitteerden vertrouwden, dat — als de Vroedschap de nu voorgestelde punten zou willen goedkeuren en vaststellen — deze veel zouden bijdragen tot „bevordering, redres en welzijn der bakkerij" en bovendien tot de „amputatie van de veelvuldige abuizen en verkeerdheeden". Zij drongen dus bij de Vroedschap aan op een „favorable dispositie", te meer omdat zij buiten de nu voorgestelde geen „convenable" middelen wisten, om de bakkerij, „welke zekerlijk thands in eene vervallen en kwijnenden staat is, en waardoor aan veele kwade practijken aanleidinge gegeven is" in „eene betere staat" te brengen. Zij achtten het echter wel noodig en verklaarden zich bij voorbaat bereid, om alles te verwerken in een nieuwe ordonnantie voor het bakkersbedrijf.

De Vroedschap besloot (16 Sept. 1782) het rapport veertien dagen ter secretarie der politie te deponeren ter bestudeering door haar leden; de door Burgemeesteren „gerecommandeerde secretesse" omtrent den inhoud werd tevens aangenomen.

De „secretesse" ging echter eenigszins gelijken op een... doofpot. Want de veertien dagen waren reeds uitgedijd tot méér dan tweemaal veertien weken. En nóg had de Vroedschap geen besluit genomen. Of zou de Vroedschap van de zijde der Gecommitteerden (of misschien wel van die der meestbelanghebbenden zelve: de bakkers) een stillen wenk gekregen hebben, om nog geen beslissing te nemen?

Er is wel eenige grond om zulks te vermoeden. Want ter vergadering van de Vroedschap van 22 April 1783 werd door Gecommitteerden tot de rijding een nader rapport ingediend. Daarin deelden zij mede, geen vrijheid gevonden te hebben, om aan te dringen tot het nemen van een beslissing over hun bij het rapport van 16 September 1782 gedane voorstellen, omdat zij vernomen hadden, dat tegen het voornaamste voorstel: „Het recht om de bakkersfunctie te mogen exerceren te bepalen tot alzulke huizen, in welke zederd het begin van den jare 1771 de broodbakkerij dadelijk was geëxerceerd geweest", „gewichtige zwarigheeden" bestonden. Gecommitteerden hadden er daarom de voorkeur aan gegeven nader overleg te plegen met de dekens en overliden van het gild. Bij de „gehouden besoignes" waren zij overtuigd geworden, dat langs dien weg het beoogde doel niet zou worden bereikt, en een al te groot voordeel zou geven aan de eigenaars der „geprivilegeerde" huizen, welke bij verkoop of verhuur zeer in prijs zouden stijgen, zoodat die bepaling eer tot nadeel dan tot voordeel van het bedrijf zou strekken. Zij meenden dus, dat de Vroedschap dit voorstel „behoorde ter zijde te zetten" en „uit consideratie van de waarlijk kwijnende staat

der broodbakkerije, die noodwendig diend gesuccureerd te worden" de aandacht te schenken aan het verzoek om de bakkerijen „tot een zeker bepaald getal" terug te brengen, en dan voorloopig de proef te nemen met de bepaling, dat het aantal moest „uitsterven tot op tachtig", zooals reeds in 1760 was voorgesteld, Dit was, naar hunne meening toch wel het „convenabelste middel", om „den vervallen staat der broodbakkerije... tegemoet te koomen". De in hun vorig rapport te dezen aanzien geopperde „conjecture" achtten zij bij nadere overweging min waarschijnlijk, „dewijl het evident is, dat, zal deze vrijheid (in het kiezen van een beroep) niet uitloopen tot een algemeen nadeel der gansche borgerije, dezelve allezints ondergeschikt moet zijn aan zodanige bepalingen, als tot bevordering van den welvaart der geheele borgerij en ingezetenen dezer stad noodzakelijk vereischt worden". (Voorwaar, een gezonde gedachte!).

(Wordt voortgezet).

(Nadruk verboden).

DE DROOM, EEN OCCULTE GESCHIEDENIS.

De Heer H. D. Lindner, Luitenant ter zee te Soerabaja, zond ons op 28 Maart j.l., een gewaardeerd schrijven dat wij meenen hier in zijn geheel te mogen afdrukken.

„Toen ik gisteren het Februari-nummer van ons „Maandblad" ontving en „De droom, een occulte geschiedenis" las, kwam mij plotseling de Camera Obscura — die ik, het zij tot mijn schande gezegd, na mijn H.B.S.tijd niet meer gelezen heb — voor den geest. Was „Meeltje" niet de gemeenzame naam die tante Stastok gaf aan Amélie die zoo smachtend bij de luit zong? En was zij niet de zuster van Dolf van Brammen, die student was geweest, niet was afgestudeerd, maar alle café's in den omtrek kende en zoo goed kon pot spelen?

En komt de naam *van Naslaan* niet voor als die van een der genoodigden die bij de familie Stastok „het avondje passeerden"?

En is *Bruis* niet de naam van den hoofdpersoon van „Hoe warm het was en hoe ver"?

Mijn Camera ligt ergens in een kist bij een meubilairbewaarder in Vlissingen, zoodat ik op het geheugen moet afgaan, maar het zal U niet veel moeite kosten, een en ander eens te controleeren.

Wij moeten dus aannemen dat Maeterlinck voor zijn verhaal echt-Hollandsche namen noodig had (Vlaamsche zullen hem wel ten dienste hebben gestaan, doch die wilde hij niet gebruiken) en heeft gegrasduind in het typisch-Hollandsche boek, de „Camera". Dit verklaart tevens dat Uw pogingen om Mejuffrouw van Naslaan in Utrecht te localiseeren geen resultaat opleverden.

Deze brief zal wel als mosterd na den maaltijd komen: de

bovengemaakte opmerking zal U wellicht reeds bereikt hebben van andere zijde. Om het doorlezen hiervan echter niet geheel overbodig te maken, zij het mij vergund te eindigen met U en de andere medewerkers aan Jaarboekje en Maandbladen van deze plaats hartelijk dank te zeggen voor de moeite die U neemt en de resultaten die U bereikt met de herinnering te verlevendigen aan de stad hunner geboorte van hen, die nu eenmaal moeten leven en werken ver van de plek die hen zoo na aan het hart ligt."

C. C. v. d. G.

BOEKAANKONDIGING.

Acta et decreta Senatus. Vroedschapsresolutiën en andere bescheiden betreffende de Utrechtsche Academie. Uitgegeven door G. W. Kernkamp. Dl. I: tot April 1674. (Werken uitgeg. door het Historisch Genootschap. 3de s. no. 65). Utrecht, 1936. (XII en 548 blzn). 80.

Onder bovenstaanden titel heeft Prof. Kernkamp een keurcollectie van gegevens uitgegeven, betreffende de geschiedenis van onze universiteit. Zonder veel commentaar — alleen ter verduidelijking heeft schrijver deze documenten hier en daar van noten voorzien — treft men in deze uitgave alle besluiten, discussies en missieven van den Academischen Senaat, zoowel als van de Vroedschap en, voor zoover ter zake dienende, van den Kerkeraad der Geref. Kerk te Utrecht aan. Daar deze verzameling een samenvoeging van een buitengewoon groot aantal bronnen voor de historie onzer Hoogeschool is, is zij voor den „vakman" van zeer groote betekenis, doch de leek kan, mede door de aanwezigheid van zeer vele Latijnsche teksten, zijn kennis van

de geschiedenis van onze Alma Mater beter en nog iets vollediger verrijken, door het schitterende werk van den zelfden auteur: „De Utrechtsche Universiteit, 1636—1936", ter hand te nemen, in welke onvolprezen studie de in de „Acta et Decreta" voorkomende gegevens op schitterende wijze tot een boeiend geschiedverhaal zijn verwerkt. Mocht men evenwel een deel der bronnen van Kernkamp's grootschen arbeid zelf willen bestudeeren, dan is het wel gewenscht een en ander over den inhoud dezer „Acta et Decreta" te vernemen, weshalve wij er hier iets over willen mededeelen.

Allereerst vinden wij er in de aantekeningen van de Vroedschap en van de Staten van het Gewest Utrecht, van de Provinciale Synode en van den Kerkeraad der Nederduitsch Gereformeerde Gemeente te Utrecht, welke speciaal de voorgeschiedenis van de hoogeschool betreffen en die loopen van 17 Maart 1470 tot en met 16 Juni 1634. Hierin vinden wij tevens vele gegevens over de totstandkoming van de Illustre School, die, zooals bekend, de voorloopster van de Universiteit is geweest.

In het tweede hoofdstuk, aanvangend met een „Historisch Verhael

van de Inleydinge van de Illustre Schole der stad Utrecht", treffen wij talrijke gegevens aan over de benoeming van hoogleeraren, derzelve tractementen, die nog al eens vrij sterk uiteen liepen, tabberd-gelden en emolumenten, alsmede over den invloed van de Synode op de benoeming van professoren, in het bijzonder in de Theologische en Philosophische faculteit, over de toestemming tot het geven van schermlessen, over de plaats van vestiging van verschillende academische lokaliteiten en het gebruik daarvan voor andere doeleinden, over den duur van sommige vacaties, over de sluiting van de stadsbibliotheek en vooral over de verheffing van de Illustre School tot Universiteit.

Het derde en langste hoofdstuk bevat, behalve de aantekeningen over de reeds in het tweede capittel voorkomende onderwerpen, nog tal van curiosa over de bemoeiingen van de overheid met de Universiteit. Wij komen er interessante mededeelingen in tegen over den vrijdom van wachtdiensten, van belastingen voor algemeene werken en speciaal van bier- en wijnaccijns, welke laatste, zij het nog slechts een gedeeltelijke belastingontheffing, de stad ten slotte zóóveel kostte, dat in 1657 tot afschaffing er van besloten werd, al werd erkend, dat deze vrijdom een groote trekpleister was voor de inschrijving als student aan de Utrechtse Hoogeschool. Over de regeling van de examens en promoties, over de rechten en de plichten der studenten en van den Academischen Senaat, voorkomende in de „Leges et Statuta" der universiteit, worden wij uitvoerig ingelicht. Hieruit blijkt

o.a. dat de Senaat geen rechtsbevoegdheid had en dat, in tegenstelling met Leiden, geen „forum academicum" in Utrecht bestond, zoodat de Senaat in geval van een duel, een overigens aan de Nederlandsche universiteiten zeldzaam voorkomend vermaak, alleen pogingen kon aanwenden om de gekwetste eer op een zachtzinniger wijze te wreken. Mocht zulk een streven geen succes hebben, dan kon hij nog slechts de hulp van den schout inroepen om een kruisen der degens te voorkomen.

Een vrij duidelijk beeld krijgen wij ook van de ruzies die er tusschen de strenge Voetianen, aanhangers van Prof. Voetius, bestonden, en de Cartesianen, die zich meer tot de philosophische denkbeelden van Des Cartes aangetrokken voelden. Ook de bemoeizucht van den Kerkeraad met de meeningen die in geschriften, op colleges of bij disputen door hoogleeraren werden ten beste gegeven, waarvoor de Kerkeraad van tijd tot tijd door Senaat en Vroedschap gegispt werd, spreekt duidelijk uit het in het derde hoofdstuk vermelde. Niet minder belangwekkend en mogelijk ook leerzaam is de wijze waarop de verschillende Nederlandsche universiteiten elkan- ders eminentste geleerden poogden af te trochelen. Salaris verhooging of, indien het een buitengewoon hoogleeraar betreft, verheffing tot „ordinarius" is meestal het directe gevolg van dergelijke verleidingspogingen. Hoe weinig vriendschap-pelijk de verstandhouding tusschen sommige onzer Hoogescholen was, moge blijken uit het feit, dat Leiden pogingen in het werk stelt om door de Staten van Holland alleen die

titels erkend te krijgen, welke in de Sleutelstad zijn verkregen!

Van tijd tot tijd slaat de Vroedschap bij een beschouwing van den groei onzer Alma Mater de schrik om het hart en als gevolg daarvan wordt dan bepaald, dat het aantal hoogleeraren niet meer dan een zeker getal mag bedragen, aan welk besluit men zich overigens nooit houdt en dat dan ook alleen om misplaatste redenen van bezuiniging genomen werd. Hoe groot het aantal studenten na $\pm$ drie decennia was geworden blijkt uit het feit, dat er twee pedellen worden aangesteld, waarvan er één „tot accommodatie van de uytheemsche studenten” de Latijnsche taal zou moeten beheerschen. Werd dus van een pedel de beheersching eener doode taal geëischt, van de hoogleeraren werd van tijd tot tijd een grootere zelfbeheersching verlangd, daar zij elkander meer dan eens op een al te ongezoeten wijze de waarheid, of wat zij daarvoor hielden, zeiden. Zoo was een zaak, die de gemoederen in en buiten Utrecht buitengewoon beroerde, het gebruik van oorspronkelijk geestelijke goederen voor academische doeleinden, waarin zich eenige Groningsche hoogleeraren hadden gemengd, alsmede de wereldlijke overheid van Groningen en die tenslotte het ontslag van Prof. Nethenus te Utrecht ten gevolge had wegens de wijze waarop hij tegen de Staten van Stad en Lande van Groningen van leer was getrokken!

Het zou ons te ver voeren om alle quaesties, die in de „Acta et Decreta” behandeld worden, hier aan te

stippen. Wij hebben slechts een greep uit het vele gedaan, dat bijkens deze belangrijke verzameling van 1636 tot 1674 ter tafel van Vroedschap, Senaat en Synode is gebracht. Het zij ons nog vergund om het Legaat van Frankendaal te vermelden, dat een beurs stichtte voor 4 à 6 jongens van gereformeerden huize om in de theologie te studeeren. Ook de regeling van de bevoegdheid van de uitoefening van het ambt van medicus mag niet onvermeld blijven, alsmede een regeling van de boeken en auteurs waarover de hoogleeraren college mochten geven, om te voorkomen dat zij van de philosophie van Aristoteles af zouden wijken. Dat de talrijke academische ceremoniën, zoowel als de toelating tot de universiteit geregeld werd, is welhaast vanzelfsprekend.

Rest ons thans nog de onderwerpen van de Bijlagen te vermelden. In de eerste plaats treft men er een instructie voor de pedellen aan van 1636 en van 1651, welke laatste tot 1795 gehandhaafd is geworden. Voorts bevindt zich onder de Bijlagen een instructie voor den Custos der bibliotheek, benevens bullen voor doctoren en licentiaten, alsmede een eed van de doctoren in de medicijnen. Als verdere Bijlagen zijn nog opgenomen een beschrijving van den Hortus Academicus, het reglement voor den Academiedrukker van 1661 en ten slotte een voorstel om aan de Utrechtsche Academie de „Maiores politica” te laten doceeren, waarschijnlijk uit $\pm$ 1670 dateerende.

B. D. E. KRAFT.